

לדופקי בתשובה

נסד

עשיק פר' שופטים

שנת תשי"ע לפ"ק
שנה ח'

[כל הזכויות שייכות]

הערות הארות יתקבלו בתשרי
אל העורך הר' שלמה זוד קליין
מס' הפקס' 00442071836956
מס' הטלפון 07727197313

המחבר: תורת ייגול תורה
ש"י ביהמ"ד דחסידי בעלזא
(קלידס רד.) לונדון י"ד
בשאלות: כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

אוצר תשובות בדיני צדקה ומעשר כספים (ב)

שאלה א. חשב בלבו לתת צדקה ולא אמר בפיו, האם יכול לחזור. ב. אמר לתת לפני זו או למטרת צדקה מסוימת, האם יכול לשנותה לפני אחר.

א. ומה הדין בדבר המצוי שמכין מטבע לתת לפני או לגבאי מסוים המסבב בביהכ"ס ליטול צדקה, ולבסוף לא עבר אותו אדם על פניו, מה יעשה עם המעות.

תשובה. [א]. גם אם חשב בלבו בלבד לתת צדקה ולא הוציא בפיו אינו יכול לחזור, ולענין תוך כדי דיבור עי' בפנים התשובה. אמנם אם לא החליט בלבו אלא שחשב והיסס בלי גמירות דעת, יכול עוד לחזור בו.

ב. התחייב בפיו לתת צדקה לפני זה אינו יכול לשנותה לתתה לפני אחר, אכן אם רק החליט במחשבה לתת לפני זה יכול לשנותה לתתו לפני אחר.

ג. ולפיכך באופן שראה עני או גבאי צדקה מסתובב בביהכ"ס ליטול צדקה והחליט בלבו לתת לו צדקה, ולבסוף לא עבר אותו אדם על פניו, יתן המעות לפני אחר.

ד. אכן אם כבר הכין מעות – שכבר עשה מעשה – אז צריך ליתנו לפני זה דוקא, ומיהו אם נעלם מעיניו יתנו לפני אחר. והמוכרח שיגמור בלבו שאינו מוכין לזכות לו עד שיגיע לידו ממש, ובוזה יציל מכל החששות.

מחשבה בצדקה

א. כתב הרמ"א (ס' רנ"ח סעי' י"ג) אם חשב בלבו ליתן איזה דבר לצדקה חייב לקיים מחשבתו, ואין צריך אמירה, אלא דאם אמר היו כופין אותו לקיים (מרדכי פ"ק דקדושין ובפ"ק דב"ב והגהות ובמהרי"ק שורש קסא ומה"ר פרץ בהגהות סמ"ק ורא"ש פ"ק תענית) וי"א דאם לא הוציא בפיו אינו כלום (הרא"ש כלל י"ג) והעיקר כסברא הראשונה (ועיין בחושן משפט ס' ר"ב).

וכתב בפתי תשובה (סקט"ו) בשם שו"ת אש דת דדוקא כשהוציא בשפתיו ליתן צדקה ולא פירש כמה ובמחשבה חשב על סכום ידוע או צריך לקיים מה שחשב, אבל אם לא הוציא מפיו כלום אין עליו שום חיוב. וכ"כ בגליון מהרש"א בשמו, וכן בשו"ת מהרי" אסאד (י"ד ס' ש"א) נראה שהסכים לדברי האש דת.

אבל בשו"ת אמרי יושר (ח"ב ס' קס"ב) תמה על דברי האש דת, וכתב בשו"ת שבת הלוי (ח"ב ס' קכ"ו) שבצדק תמה עליו דוה נגד המרדכי ושאר הראשונים שמהם מקור דין זה, דנדבה במחשבה כמו בהקדש, ושם בודאי נתפס במחשבה ממש, כדילפינן מנדיב לב עולות, וכ"כ שו"ת יתהוה דעת (ח"ו ס' נ"ב). ועי' שו"ת באר משה (ח"ב ס' ח') שהביא חבל פוסקים החולקים על הדת אש.

[ואם נתכוין לומר בפיו כתב בערך ש"י לוי"ד ס' ר"י בשם אבני שהם שאם גמר להוציא בפיו לא נעשה הקדש עד שיוצא בפיו, אבל בדרך אמונה הביא בשם המהרש"ם שאם נתכוין לומר בפיו לא חל עד שיאמר, ובצדקה ומשפט כתב בשו"ע (או"ח ס' תקכ"ז בקו"א ס"ק) כתב סברא זו גבי הפרשת תרומה דאע"פ שקדושה במחשבה לבד, מ"מ אם היה בדעתו בשעת הפרשה לקרות לה שם אח"כ אינה קדושה עד שיקרא לה שם ע"ש].

וכתב ביד אברהם בשם הריטב"א דלכו"ע ירא שמים יקיים מה שחשב בלבו משום 'ידובר אמת בלבבו', וכ"כ בערוך השולחן. ובשו"ע המקוצר (ראצאבי ס' קס"ט סעיף כ"ה) כתב שאם הכין כסף לתת לפני בזה לכו"ע אינו יכול לחזור בו, דזה הוי מעשה ולא מחשבה.

אמנם אם לא החליט בלבו ורק חשב בלי גמירות דעת לכו"ע יכול לחזור בו, וז"ל הערוה"ש (ס' רנ"ח ס"ט) אך גם לדיעה ראשונה לא מיקרי גמר בלבו במחשבה בעלמא אא"כ גמר בלבו ממש בהחלט כך וכך אתן לצדקה. וכ"כ הגר"ש וואונר שליט"א "כשעבר במחשבה לתת לא מספיק דצריך שיקבע במחשבתו ליתן" (באורח צדקה עמ' ש"ס) וכ"ה בס' באורח צדקה (עמ' רכ"א) בשם הגר"ק, וס' אמת ליעקב (י"ד הע' 149).

לחזור בתוכ"ד

ב. ולענין אם יכול לחזור בו בתוך כדי דיבור הביא בפ"ת (סק"ז) משו"ת ושב הכהן דאפילו תוכ"ד אינו יכול לחזור בו. ועי' ערוה"ש סעי' י"ט כ' מה שחולק עליו, והביא דברי הסמ"ע והש"ך בחו"מ ס' רנ"ה שחולקין עליו, ועי' צדקה ומשפט (פ"ד הע' ח"י) ואכהמ"ל. ובס' ליקוטי הלכות (ויגדור, ס' רנ"ח ס"ג) הכריע שיכול לחזור תכ"ד מטעם ס"ס, ספק אם חל נדר במחשבה, ואת"ל שחל אפשר שמועיל חזרה בצדקה תוכ"ד אפי' אם הוציא בפיו.

ג. ולענין אם גמר בלבו לתת לפני זה או יוכל לתת לפני אחר, הנה הב"י בס' רנ"ט הביא דברי הרא"ש בשם ר"ת דעד שלא בא המעות ליד גבאי יכול לשנותה אף לדבר הרשות, ובדבריו סתם הטור. אכן בשו"ע וגם בנו"כ לא הובא דיעה זו כלל, וכתב בערוך השולחן (סעי' ו') דנדחה דיעה זו מהלכה, ועי"פ"ו כתב שם שאם נדר לצדקה זו אסור לשנותה לצדקה אחרת.

וכ"כ בגליון מהרש"א (ריש ס' רנ"ט) וכתב שכן מוכח בש"ך חו"מ ספ"ד סקנ"א. וכן בחי' רע"א על הגליון בס' רנ"ח ס"ב כותב: עי' בהח"מ ובהגהמ"י פ"א מה' זכיה דאינו יכול ליתנו לפני אחר, ועי' בת' הרדב"ז ס' קל"ד ובת' מהרי"ט ס"ס"ד דמסתפק, ועי' בת' קול אליהו (האה"ע ס"ח) ובקצוה"ח (ס' רי"ב סק"ד) עכ"ל הרע"א.

והנה במתנה אפרים (הל' צדקה ס' ז') הביא בשם מהר"ש יפה שיכול לשנות לפני אחר, ומצדד המנה"א דיכול לשנות עפ"י הטור שם, אך שוב מצדד מראשונים שאינו יכול לשנות והסכים כן להלכה. ובקצוה"ח יש סתירה דבס"י פ"ו (סקכ"א) נראה שסובר שאינו יכול לשנות מפני שנתחייבו נכסיו, ובס"י רי"ב שמצינו הרע"א נראה מסקנתו דלדעת רוה"פ יכול לשנות, וכבר הרגיש בזה בשו"ת בית יצחק (ח"ב ס' פ"ב).

ובצדקה ומשפט כתב שגם בדברי החתם סופר לכא"ו יש סתירה, שבח"מ סוף ס' קט"ו נראה שסובר שמוותר לשנות, ואילו בדבריו ביו"ד ס' רל"ז כתב שדעת רוה"פ שאסור לשנות. ובס"י חו"מ ריש ס' רמ"ג נראה שסובר שאינו יכול לשנות. ועי' בזה שו"ת (אס"ר מע' א"י אות ז') באריכות.

ולמעשה מאחר שמשמעות הט"ז וש"ך דאינו יכול לשנות, וכד' רוה"פ הג"ל, בודאי דיש להחמיר. ובשו"ת פרי יצחק (ס' נ"א) כותב דאף להמתירין לשנות היינו רק מדין נדר דיוצא בכך ידי נדרו, אבל מ"מ יש בו משום מחוסרי אמנה.

ובשו"ת משנה הלכות (ח"ד ס' קכ"ג) הביא בשם שו"ת בית שלמה (י"ד ס' של"ט) שדן אי גם במחשבה אין לשנות, ולא הכריע. ובשו"ת עטרת פז (ח"ב י"ד ס' י') כותב בשם שו"ת עונג יו"ש והר צבי והבית יצחק שבמחשבה לכו"ע יכול לשנות מעניו זו לפני אחרת, דאפילו למאן דאמר דמחשבה בצדקה מחייבת, היינו דוקא שחובו על האדם לקיים את נדרו הרבוב עליו, אבל מ"מ עדיין הכסף אינו קנוי לאותה מטרה של צדקה, ממילא יכול הוא לשנות את מטרת הצדקה לכל מה שירצה, דמחשבת הצדקה חייבתו בחובת גברא לבד להפריש סך זה לצדקה והרי הפריש, אולם אותה מחשבה אינה מחייבת אותו כלום כלפי אותה מטרה של צדקה שחשב עליה בתחלה, שהרי במחשבה זו לא נקבה כלום, ודו"ק.

באורחות רבינו (ח"א עמ' ש"א) הביא שהגר"ק שאל את החו"א באופן שחשב לתת לפני המקבץ נדבות, ולבסוף לא עבר אותו אדם על פניו, מה דינו, וענה לו שיתן לפני אחר את הצדקה שחשב לתת, ע"כ. והוה כנ"ל דאף דגם אם התחייב רק במחשבה חייב לתת, מ"מ ככה"ג יכול לשנותה מעני לעני.

ובהלכות שלמה (ח"א פ"ו 12) איתא שהיה הגר"ש אויערבאך וצ"ל מעורר בדבר מצוי פעמים רבות, שמכין מטבע לתת לפני או לגבאי מסוים המסבב ליטול צדקה, ולבסוף לא עבר אותו אדם על פניו, דקרוב הדבר להכשל בעון נדרים ח"י, ולכן יזהר לגמור בלבו שאינו מכוין לזכות לו עד שיגיע לידו ממש.

אמנם בשו"ת אבני ישפה (ח"ד ס' ק"א) הביא בשם הגר"ש אלישיב שליט"א שבכה"ג פטור מלתת כלל, דאדעתא דעני זה חשב לתת, ואם הלך שוב פטור, דלא חשב כלל על עניים אחרים.

שאלה. יש לו קופת צדקה ממוסד בתוך ביתו, האם שרי ללוות ממנו כסף לעת הצורך.

תשובה. יש להקל ללוות כסף מתוך הקופה [בתנאי שלא ישכח מלשלם], והמוכרח שיתנה מתחילה כשמכניס הקופה לתוך ביתו שאינו רוצה להקנות להמוסד הכסף מדין חצר [ומן הראוי שגם המוסד יתנו כן] שאז יוכל ללוות בלי שום פקפוק.

בשו"ע י"ד ס' רנ"ט סעי' א' 'האומר סלע זו לצדקה או שאומר הרי עלי סלע לצדקה והפרישו עד שלא בא ליד הגבאי יכול לשנותו בין ללוותו לעצמו בין להלוותו לחבירו ויפרע אחר תחתיו וכו', משבא ליד גבאי אסור ללוותו בין לו בין לאחר בין לגבאי' וכו'.

ועי"פ"ו לענין שאלתינו שרוצה ללוות ממעות שבקופה, יש לדון בזה אם הכסף שבקופה נחשבין כבאו ליד גבאי, ובס' צדקה ומשפט (פ"ח הע' כ"ה) האריך בזה, והביא להסמכת רוב אחרונים דהקופה קונה מדין קנין כלי שקונה מדין חצר, וגם דהוי כלי של קונה ברושת מקנה עי"ש שכן דעת שו"ת מאמר מרדכי (ס' ט"ו) ובנו בשו"ת מהרי"א הלוי (ח"ב ס' מט) שו"ת בית יצחק (או"ח ס' כ"א) ירחוץ כנסת ישראל (ס' ג' וס' כ"ג) בשם אחד הרבנים המפורסמים, ושו"ת מהרש"ם (ח"ד ס' ק"ו וקמ"ג), וה"ח ס' רס"ו.

וממילא לפ"ז אסור ללוות מהכסף הנמצא בקופות כיון שנדון כבר כבא ליד גבאי הרי קיי"ל שאסור ללוות, וכ"כ בשו"ת משנה הלכות (ח"ו ס' קנ"ז) [והוא מחמיר שם בח"ט ס' ר"ו אף כשמכניס ש"ק שלו בקופה במקום הכסף שהוציא, אכן לא נראה להחמיר כ"כ, ועי' גם שו"ת שבת קהתי ח"ב ס' ע"ר אות ד', ועי' גם בקו' הליכות והלכות מהגרי"א שליט"א על חודש תשרי שפסק דשי"ק חשיב ממון לכל מילי, ועי' גם בתשובתו בס' באורח צדקה אות י"ד דהוי ממון אף לגבי מתל"א].

ומ"מ כותב שם בצדקה ומשפט דאם התנה בתחילה שאינו רוצה להקנות המעות מדין חצר, מהני לכו"ע, ומן הראוי שגם המוסדות יתנו כן.

שו"ד בפתי תשובה (סק"ד) שכתב על עיקר דינא דהמחבר בשם ספר תמודי דניאל דבזמנינו נהגו להקל בזה, אפשר כיון שנהגו כן לב' ב"ד מתנה עליהן, והביא דבריו גם הכתב סופר (י"ד ס' ק"י) ע"ש באריכות, וכ"מ במהר"ש ענגיל (ח"ב ס' ס'), ועי' בדרך אמונה (פ"ח ממתנה"ע ה"ד ציון הלכה קכ"ג) דכן הורה מרן החו"א לקולא, ולדבריהם בודאי

